

سرشناسه: کارگروه نحو دفتر تلوین متون درسی

عنوان: درسنامه نحو (نحو ۱)

نام پدیدآور: دفتر تلوین متون درسی.

شناسه افزوده: امیر خداوردی

مشخصات نشر: قم: مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه،

۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ۱۹۰ ص، جدول، نمودار.

شابک: ۷-۲۶-۷۵۵۰-۶۰۰-۹۷۸

یادداشت: کتابنامه: ص (۱۸۷) - ۱۹۰؛ همچنین به صورت زیر نویس.

موضوع: زبان عربی - نحو - راهنمای آموزشی

موضوع: زبان عربی - نحو - مسائل؛ تمرین ها و غیره

شناسه افزوده: حوزه علمیه، دفتر تلوین متون درسی

شناسه: روده: حوزه علمیه، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه

رده بندی کنگره: ۱۳۹۴ ن ۳ / ۴ خ / ۶۱۵۱ Pj

رده بندی دیویی: ۱۰۰/۷۵

شماره کتابشناسی: ۲۰۸۱۶۸۶

درسنامه نحو

نحو ۱

دفتر تلوین متون درسی

ناشر: مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه

نوبت چاپ: چهارم بهار ۱۳۹۷

شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

قیمت: ۸۰۰۰ تومان

همه حقوق محفوظ است.

انتشارات: ۲۵-۳۷۷۴۸۳۸۳

دفتر تلوین متون درسی حوزه‌های علمیه:

۰۲۵-۳۲۹۱۰۹۷۰

WWW.TMD.IR

۱- از کدیه صاحب نظران، اساتید معزز و طلاب کرامی درخواست

می‌شود ما را از نظریات خود نسبت به کتب مرکز تلوین متون از طریق

پایگاه الکترونیکی WWW.TMD.IR مطلع فرمایند.

۲- برای اطلاع از بودجه بندی کتاب به پایگاه الکترونیکی فوق مراجعه شود.

درسنامه نحو

www.kotab.ir

قال ابو عبد الله الصادق عليه السلام : تَعَلَّمُوا الْعَرَبِيَّةَ فَإِنَّهَا كَلَامُ اللَّهِ الَّذِي تَكَلَّمَ بِهِ خَلْقَهُ.

وسائل الشيعة، ج ۵ : ص ۸۴، باب ۵۰ من ابواب احكام الملايس. الحديث ۱.

مفده دفتر

حوزه های علمی شیعی که به حق میراث داران رسالت انبیای عظام هستند، در طول حیات خود همواره نمایان ترات جامع معارف اهل بیت علیهم السلام و پاسداران حریم و کیان شریعت حقه اسلامی بوده اند. بدیهی است که استمرار این رسالت عظیم الهی به صورت کارآمد و متناسب با مقتضیات دنیای امروز مسأله ریزی صحیح و تحول در نظام آموزشی و برنامه درسی حوزه ها و متوازن ساختن اهداف عالی این نهاد مقدس، با نیازها و چالش های جدید و نیز توجه به گسترش علوم دینی و تنوع روش های علمی و پژوهشی، امری اجتناب ناپذیر است. از طرفی اصلی ترین ابزار انتقال علوم و معارف و تجارب پیشینیان، فضای تدریس و رابطه استاد و شاگرد است و در این میان کتاب درسی به عنوان محور ارتباط بین استاد و شاگرد، از جایگاه ویژه ای برخوردار است؛ چندان که در حوزه های علمی یکی از مهم ترین محورهای تحول نظام آموزشی و بارزترین نمود آن، تغییر متون آموزشی و تولید کتاب های درسی جدید در حوزه علوم اسلامی بر اساس نیازهای نوظهور است.

منزلت و جایگاه متون درسی در حوزه ها و بهره مندی از تراش گران سنگ این متون، ارزشمند متون قویم علمای گذشته ایجاب می کند که در بازسازی، اصلاح و تدوین متون درسی اهتمام، دقت و تأمل شایسته مبذول گردد. همچنین دگرگونی و تحول در گرایش ها، نیازها، انتظارات، شیوه ها و الگوهای تعلیم و تربیت، مسئولیت متولیان امر آموزش و پژوهش و برنامه ریزی درسی را در حوزه افزون می سازد تا به صورت مستمر به ارزیابی و ارتقای متون آموزشی در قالب ها و الگوهای نو، همت گمارند.

دفتر تدوین متون درسی با عنایت به نکات فوق، تولید محتوای درسی، کمک درسی و راهنمای تدریس در حوزه علوم اسلامی، و همچنین بازیابی و اصلاح متون درسی تدوین شده بر اساس ارزیابی‌های انجام شده را به عنوان مهم‌ترین رسالت، نصب‌العین خویش قرار داده است و از بدو تأسیس تاکنون گام‌هایی را برای اصلاح و بروز رسانی و متوازن ساختن متون آموزشی به لحاظ استانداردها و متناسب با مقتضیات آموزشی طلاب برداشته است. بدیهی است که رسالت به آرمان فوق با بهره‌گیری از همه ظرفیت‌ها و نیروهای انسانی موجود در قالب‌های مختلف (معاونان، گروه‌های علمی، همکاران و منتقدان)، نظارت و ارزیابی مستمر و دریافت بازخورد از برنامه‌های انجام شده، و فرهنگ‌سازی در جهت ایجاد تلقی صحیح از فرایند تدوین متون آموزشی امکان‌پذیر خواهد بود.

کتاب حاضر با عنوان «ساختار و سبب‌های اساسی دانش نحو» متناسب با اولین مرحله آموزش علم نحو در حوزه‌های علمیه (مرحله علمی) تدوین شده است. این دفتر برخود لازم می‌داند تا از استاد گرامی جناب حجة الاسلام امیرمؤمنان مآوردی که در تدوین اولیه اثر نقش بسزایی داشته‌اند و گروه ادبیات عربی، مشاوران، ارزیابان، نیز تمام عزیزانی که در امر آماده سازی و چاپ کتاب با این دفتر همکاری نموده‌اند صمیمانه قدردان و سپاسگزار باشد.

امید است این قبیل تلاش‌ها مسیر رشد و بالندگی طلاب و حوزه‌های علمی را روشن‌تر نموده و مورد رضایت حضرت صاحب‌الامر عجل الله تعالی فرجه الیه قرار گیرد.

دفتر تدوین متون درسی حوزه‌های علمیه

فهرست مطالب

۱۲.....	پیشگفتار.....
۱۵.....	سخنی با اساتید.....
۱۷.....	درآمد.....
مقدمات	
۲۳.....	درس اول: علم نحو.....
۲۳.....	تعریف علم نحو.....
۲۴.....	فایده‌ی علم نحو.....
۲۵.....	موضوع علم نحو.....
۲۷.....	تعریف کلمه.....
۲۷.....	اقسام کلمه.....
۲۹.....	درس دوم: جمله.....
۲۹.....	تعریف جمله.....
۲۹.....	اسناد.....
۳۱.....	اقسام جمله در زبان عربی.....
۳۱.....	ترکیب ناقص.....
۳۳.....	درس سوم: اعراب.....
۳۳.....	تعریف اعراب.....
۳۴.....	عامل نحوی.....
۳۵.....	معرب و مبنی.....

۳۹	علائم اصلی و نیایی اعراب
۴۱	درس چهارم: اعراب نیایی و تقدیری اسم
۴۱	اعراب نیایی اسم‌های معرب
۴۱	اعراب اسم مثنی (عالمان و عالمتان)
۴۲	اعراب اسم مذکر الم (عالمون)
۴۲	اعراب جمع رثت سالم (عالمات)
۴۴	نمر ۱۰: اعراب‌های جرعی اسم‌های معرب
۴۴	اعراب تنجی در اسم‌های معرب
۴۹	درس پنجم: پروردگاری اسم‌های مبنی
۴۹	اسم‌های مبنی
۴۹	۱. ضمیر (مُضَمَّر)
۵۰	۲. اسم اشاره
۵۱	۳. اسم موصول
۵۱	۴. اسم استفهام
۵۵	ساختار کلی علم نحو

بخش اول: اعراب فعل

۵۹	درس ششم: اعراب فعل و عوامل آن
۵۹	اعراب فعل مضارع
۶۰	عوامل نصب فعل مضارع
۶۱	عوامل جزم فعل مضارع
۶۱	عامل رفع فعل مضارع
۶۱	اعراب تقدیری فعل
۶۵	انواع عوامل
۶۵	انواع معمول‌ها
۶۶	رابطه‌ی میان اعراب و معنی

بخش دوم: اعراب اسم

۷۱	فصل اول اسم‌های مرفوع و عوامل رفع آنها
۷۳	درس هفتم: فاعل و عوامل آن
۷۳	تعریف فاعل
۷۴	عوامل فاعل
۷۹	درس هشتم: نائب فاعل و عوامل آن
۷۹	تعریف نائب فاعل
۸۳	عناوینی که می‌توانند فاعل شوند
۸۵	درس نهم: مبتدا و خبر
۸۵	تعریف مبتدا و خبر
۸۶	اقسام خبر
۸۸	نمودار اقسام خبر
۹۱	درس دهم: نواسخ مبتدا و خبر (۱)
۹۱	نواسخ
۹۲	حروف مُشَبَّهة بالفعل
۹۵	درس یازدهم: نواسخ مبتدا و خبر (۲)
۹۵	افعال ناقصه
۹۶	تکمله
۹۹	فصل دوم اسم‌های منصوب و عوامل نصب آنها
۱۰۱	درس دوازدهم: مفعول به
۱۰۱	تعریف مفعول به
۱۰۱	عوامل نصب مفعول به
۱۰۷	درس سیزدهم: مفعول فیه
۱۰۷	تعریف مفعول فیه
۱۰۷	اسم‌هایی که می‌توانند به عنوان مفعول فیه استعمال شوند

۱۰۹.....	عوامل نصب مفعول فیه
۱۱۳.....	درس چهاردهم: مفعول مطلق و مفعول له
۱۱۳.....	تعریف مفعول مطلق
۱۱۵.....	عوامل نصب مفعول مطلق
۱۱۵.....	تعریف مفعول له
۱۱۶.....	عوامل نصب مفعول له
۱۱۹.....	درس پانزدهم: منادی
۱۱۹.....	تعریف منادی
۱۲۱.....	نمودار اقسام منادیه
۱۲۳.....	درس شانزدهم: حال
۱۲۳.....	تعریف حال
۱۲۴.....	تقسیمات حال
۱۲۵.....	عوامل نصب حال
۱۲۹.....	درس هفدهم: تمییز
۱۲۹.....	تعریف تمییز
۱۳۰.....	اقسام تمییز ذات
۱۳۱.....	اقسام تمییز نسبت
۱۳۱.....	عوامل نصب تمییز
۱۳۵.....	درس هجدهم: مستثنی ب'الّا'
۱۱۵.....	تعریف مستثنی ب'الّا'
۱۳۶.....	عامل و اعراب مستثنی ب'الّا'
۴۱.....	فصل سوم اسم‌های مجرور و عوامل جز
۱۴۳.....	درس نوزدهم: مجرور به حرف جرّ
۱۴۳.....	جاز و مجرور
۱۴۴.....	معانی حروف جز

۱۴۹.....	درس بیستم: مضاف الیه
۱۴۹.....	تعریف اضافه
۱۵۰.....	اعراب مضاف و مضاف الیه
۱۵۱.....	سام اضافه
۱۵۵.....	فصل چهارتایع
۱۵۷.....	درس بیست و یک: محبت و عطف بیان
۱۵۷.....	تعریف محبت
۱۵۸.....	تعریف عطف
۱۶۱.....	درس بیست و دوم: تکرار و تأکید
۱۶۱.....	تعریف بدل
۱۶۲.....	اقسام بدل
۱۶۳.....	تعریف تأکید (مؤکد)
۱۶۷.....	درس بیست و سوم: معطوف به حرف
۱۶۷.....	تعریف معطوف به حرف
۱۷۳.....	إعراب سورة التبا
۱۸۷.....	منابع و مأخذ

پیشگفتار

مهم‌ترین اهداف خواندن علوم عربیه، به خصوص علم نحو، در حوزه‌های علمیه را می‌توان در محورهای زیر خلاصه کرد:

۱. صحیح و روان خوانی نصوص عربی و متون رایج حوزوی.
 ۲. درک معانی نصوص و متون حوزوی و تحلیل آن‌ها.
 ۳. توان نقض یا ابرام کردن احتمالات معنایشناختی متون و فهم ظرایف آنها.
 ۴. اتخاذ و یا ارائه‌ی مبنا و نظریه‌های نحوی و ارزیابی آنها.
- روشن است که با مطالعه یا درس گرفتن یک یا دو کتاب نحوی نمی‌توان به تمامی این اهداف نایل شد. در سنت کهن حوزه برای رسیدن به این اهداف، کتاب متعددی در مراحل مختلف تدریس می‌شده است. کتاب حاضر به عنوان اولین دوره‌ی نحوی در نظر گرفته شده و قرار است زمینه‌ی تحقق نخستین سطح از این اهداف را فراهم کند.
- در این سطح، فراگیران اولاً به علم نحو و مسایل و مفاهیم عمده‌ی آن، آگاهی می‌یابند و ثانیاً به درک مناسبی از آن مسایل و مفاهیم می‌رسند و ثالثاً می‌توانند آن مسایل و مفاهیم را در نصوص عربی شناسایی کرده و مقتضیات آن را به کار بندند. از این رو، در کتاب حاضر در بیان احکام و مسایل جزئی نحوی اجتناب شده و مسایلی که به تشخیص گروه‌های متخصص، در اولویت بوده و از جمله مسایل عمده‌ی نحوی محسوب می‌شوند، بیان می‌گردد.

متن حاضر علاوه بر آنکه متناسب با اهداف در نظر گرفته، طراحی شده و از آن عدول نمی‌کند، حائز ویژگی‌هایی است که عبارتند از:

۱. از متنی آموزشی و دقیق در بیان کلیات و مفاهیم علم نحو برخوردار است و به ارائه‌ی مطالب به صورتی خشک و فاقد بیان آموزشی اکتفا ننموده است.

۲. مفاهیم و عناوین تعریف شده، در جملاتی کوتاه به زبان عربی ارائه شده است.

۳. دوس بر اساس ساختاری یکپارچه و برآمده از موضوع علم نحو تنظیم شده است و در چینش و ارائه‌ی مطالب دقت شده است که مسأله‌ای به بعد از آن متکی نباشد. از این روی در بیان اقسام خبر سخنی از شبه مله (ظرف و جار و مجرور) نیست، بلکه این موضوع در قسمت مفعول فیه و جار و مجرور مطرح می‌شود. این نکته در مثال‌ها و تمرین‌ها نیز رعایت شده است.

۴. در متن حاضر (مخصوصاً در دروس آغازین)، مثال‌های آموزشی غالباً به دو گونه است: ابتدا در توضیح مسأله از مثال‌های ساده استفاده شده و سپس در تطبیق مسأله، مثالی قرآنی آمده و ترکیب شده است. با این وجود سطح فراگیر را در ارائه‌ی این مثال‌های قرآنی در نظر گرفته‌ایم.

۵. کلماتی که ممکن است معنای آن برای فراگیر روشن نباشد، به کتب لغت ترجمه شده است و در مواردی نیز برای معادل سازی برخی تعابیر، توصیه‌هایی شده است.

۶. تمرین‌ها به صورتی تنظیم شده است که فراگیر به راحتی بتواند از آن‌ها برآمده و برای حل آن نیازی به رجوع به مطالب بعدی کتاب یا کتب دیگر نباشد. درس‌های ابتدایی از آنجا که کاملاً نظری است فاقد تمرین است.

۷. در راستای آموزش و تثبیت سنت مباحثه، علاوه بر تمرین‌ها سوالاتی تحت عنوان "هم‌اندیشی" طرح شده است که با تأمل در آنچه در متن درسی آمده است می‌توان به آن پاسخ داد.

۸. برای تطبیق و هر چه بیشتر کاربردی شدن مطالب، در بخش انتهایی کتاب، اعراب کامل، سورة نبا آمده است و در حین بیان ترکیب آیات نکاتی نیز بیان گردیده که جنبه آموزشی-کاربردی دارد.

لازم است از تمامی اساتیدی که در تدوین این کتاب، مؤلف را یاری رسانده و در مراحل مختلف، بر تدوین نظارت داشته و مطالب آن را مورد ارزیابی و بررسی‌های دقیق خویش قرار داده‌اند، سپاس‌گزاری نمایم. به ویژه از حجة الاسلام و المسلمین دکتر سید حمید جزائری که نظارت و راهنمایی‌های ایشان در ارتقای کیفیت متن حاضر تأثیر بسزایی داشت.

امیر خداوردی

قم، تابستان ۱۳۹۶ ه.ش.

سخنرانی با اساتید

کتاب حاضر به سه قسمت عمده تشکیل شده است:

۱. درآمد و معرفی آن: قسمت درآمد، شامل مطالبی است که انگیزه‌ی فراگیران را در یادگیری علم نحو تحریک می‌کند. در قسمت «مطالعه‌ی آزاد» که پس از درس‌های چهارم و هفتم می‌آید، مطالبی در مورد اساتید، عامل و معول ذکر شده است تا این مسائل که از جمله مطالب دشوار کتاب هستند به بیانی در دسترس قرار گیرند.

۲. متن دروس: که از ۲۳ درس تشکیل شده و تلاش شده است در عین رعایت استقلال محتوای هر درس، پیوند منطقی با درس بعدی نیز داشته باشد. از این رو در ابتدا و انتهای هر درس مطالبی آمده است (پیش‌سازمان‌دهنده) که توصیه می‌شود به هنگام تدریس، حتماً بیان گردد تا طلاب پیش از ورود به هر درس، هدف آن درس و ارتباط آن با دروس دیگر را بدانند.

همچنین در انتهای درس پنجم ساختار کلی علم نحو - که کتاب حاضر بر اساس آن طراحی شده است - ترسیم شده و به نظر می‌رسد آشنایی طلاب با آن ضروری است.

متن هر درس شامل شیوه تفهیم مطالب نحوی به فراگیران است. بر این پایه، توصیه می‌شود اساتید محترم پیش از آنکه متن درسی در کلاس درس قرائت شود به همان شیوه در متن آمده، مطالب را تفهیم نمایند و پس از آن متن به منظور تثبیت آموزش، قرائت شود. برای نمونه، در درس هشتم، استاد پیش از قرائت متن، فعل معلومی مثل «ضرب»، «یذهب» یا هر فعل دیگری را روی تخته بنویسد و به همان شیوه مندرج در متن درسی، گام به گام به تعریفی مانع و جامع از فاعل نزدیک شود و سپس متن درس قرائت شود.

همچنین توصیه می‌شود از ترکیب عبارات عربی هر درس (مخصوصاً دروس ابتدایی کتاب) اجتناب شود و تنها به ترجمه‌ی آن اکتفا شود. البته حفظ این عبارات ساده و کوتاه برای طلاب راهگشا خواهد بود و از این روی مناسب است اساتید محترم، حفظ و توضیح این عبارات را از طلاب مطالبه نمایند.

تمرین - ۲. شکل تنظیم شده‌اند که نیازی به صرف وقت فراوان برای حل آنها در کلاس درس نیست. مناسب است استاد پاسخ تمرین‌ها را مطالبه نماید، اما در مواردی ممکن است پاسخ به سؤالات در قلمت "هم‌اندیشی" می‌آیند نیازمند کمک استاد باشد.

۳. اعراب و صرف: برای تطبیق مطالب آموزشی کتاب، سوره‌ی مبارکه‌ی "نبأ" پیشنهاد شده است که تقریباً اعراب مباحث را می‌توان در آن یافت. بنابراین در انتهای هر بخش یا فصل کتاب، تطبیق مسائل در این سوره مبارکه مطالبه شده است. و متن سوره "نبأ" در انتهای کتاب آمده و برای تکمیل مباحث، آیات سوره نبأ هم‌ام با اعراب و توضیحات و نکات کلیدی، ترکیب شده است. منابع مورد استفاده در نگارش این قسم عبارتند از: التحرير و التنوير، الدر المصون، الميزان في تفسير القرآن و مجمع البيان.

از اساتید محترم تقاضا می‌شود پس از اتمام متن درسی، دانش‌آموزان را نیز تدریس بفرمایند. در تدریس این بخش ترجمه و تفسیر آیات به عهده اساتید می‌باشد. متن ترکیب آیات و برخی نکات کلیدی در متن آمده است.

درآمد

نقل است روزی مردی بادیه نشین که به شهر بصره^۱ رفته بود، هنگامی که از بازار رد می شد، شنید: آیهی ﴿إِنَّ اللَّهَ بَرِّءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ رسول^ص به صورتی قرائت می شود که معنای آن توهین به رسول خداست. بادیه نشین ردی را که این چنین قرائت قرآن کرده بود یافت، او را زد و سرش را شکاند. مرد بازاری از بادیه نشین شکایت برپا به نزد امیرمؤمنان علیه السلام . بادیه نشین عرض کرد: این مرد بازاری کافر شده است که قرآن را آن گونه قرائت می کند. حضرت فرمود: این مرد بازاری تعمّدی در قرائتش نداشته و مقصودش این نبوده است.

از این دست اتفاقات در بصره، که شهری بندری بود و اقوام متعددی در آن زندگی می کردند، بارها و بارها رخ داد. حتّی یکی از اصحاب امیر مؤمنان علی بن ابی طالب علیه السلام به نام ابوالأسود دُئلی متوجه شد دخترش در بیان برخی عبارات عربی به اشتباه می افتد. او نقل می کند که روزی بر علی بن ابی طالب علیه السلام وارد شدم. دیدم که ایشان ساکت و متفکّراند. گفتم: ای امیرمؤمنان! در چه اندیشه اید؟ پاسخ دادند: من در شهر شما (بصره) شنیدم که برخی به غلط عربی صحبت می کنند. این است که می خواهیم سند و نوشته ای در اصول زبان عربی تدبیر کنیم. اگر چنین کنید، ما را احیاء کرده اید و این زبان را در میان ما باقی نگه داشته اید.

۱. البته در منابع روایی نام شهر بصره ذکر نشده است اما این موضوع از قرائن بدست می آید. ن ک: ابن

شهر آشوب، محمد بن علی. مناقب آل ابی طالب، ج ۲: ص ۴۷.

سپس، بعد از سه روز نزد ایشان رفتم. برگه‌ای به من دادند که در آن چنین نوشته شده بود: «بسم الله الرحمن الرحيم. کلمات سه دسته‌اند: اسم، فعل و حرف. اسم آن است که از سَمی خبر می‌دهد و فعل آن است که از حرکت مسمی خبر می‌دهد و حرف آن است که معنایی را در کلمات دیگر پدید می‌آورد»^۱. امیرمؤمنان به ابوالأسود مطالب دیگری نیز از اصول و قواعد عربی آموخت و فرمود: به همین نحو ادامه بده.

این چنین بود که علم نحو پدید آمد. شهر بصره به کانون مباحث نحوی بدل شد و کم‌کم برخی محصلان در بصره، کوفه رفتند و آن شهر نیز از جمله مراکز مباحث نحوی شد. علم نحو در طی دوران ساسانی هر قاعده‌ای می‌شد که برای حفظ زبان فصیح عربی ضروری می‌نمود، اما به مرور ایام علم صرف و نحو از هم جدا شدند. برای بررسی صیغه‌ها و چگونگی اشتقاق کلمات از اجزای علم صرف را نظر گرفته شد، و بحث از کلمه در جمله و بررسی ساختار جملات، به علم نحوی اختصاص یافت. از این رو می‌توان علم نحو را علمی دانست که در مورد ساختار جملات و نقشی که کلمات در ایجاد جمله ایفا می‌کنند، سخن می‌گوید.

اما نکته‌ای در زبان عربی فصیح وجود دارد که در زبان زنده‌ای دیده می‌شود، نکته‌ای که نحویین، اصول و قواعد این زبان را بر اساس آن پایه‌ریزی کرده‌اند. در زبان عربی، آخر کلمات، براساس چگونگی قرار گرفتن آنها در کنار یکدیگر، تغییر می‌یابد. به عنوان نمونه در زبان فارسی فعل «می‌روم» در هر شرایطی همین‌گونه تلفظ می‌شود: «من می‌روم»، «دیگر نمی‌روم»، «می‌خواهم بروم» و «اینکه بروم...». اما در زبان عربی فعل «أذهب» با آمدن حرف «لَمْ» یا «لَنْ» تغییر شکل می‌دهد: «لَمْ أَذْهَبْ» و «لَنْ أَذْهَبْ».

۱. «بسم الله الرحمن الرحيم. الكلام كله اسم و فعل و حرف. فالاسم ما أنبأ عن المسنى و الفعل ما أنبأ عن حركة المسنى والحرف ما أوجد معنى في غيره». همان مدرک.

کلماتی مثل "لن" و "لم" را که با آمدنشان، آخر کلمات دیگر تغییر می‌یابد "عامل" می‌نامند و به تغییری که در اثر عامل در آخر کلمات دیگر رخ می‌دهد، "اعراب" می‌گویند. بنابراین "لم" و "لن" عامل هستند و ضمه، سکون یا فتحه‌ی آخر فعل "أذهب" علامت اعراب نامیده می‌شود. فعل "أذهب" تحت تأثیر "لم" یا "لن" قرار می‌گیرد و "معمول" آنها خواهد بود، اما در عین حال عامل است. در کلمات دیگر تأثیر می‌گذارد، مانند: «لن أذهب اليوم راکباً». در این جمله، کلمات "اليوم" و "راكب" تحت تأثیر "أذهب" قرار گرفته و آخر آنها به فتحه خوانده می‌شود.

نحویین قواعد نحوی را بر پایه‌ی همین تأثیر و تأثر، بنا نهادند و عوامل نحوی و معمول‌های نحوی و ترتیب اواخر کلمات (اعراب) را در کتاب‌های خویش برشمرده و بدین ترتیب علم نحو را تدوین کردند.

کتاب حاضر در قالب «مقدمات» و دو بخش تدوین شده است. مقدمات مشتمل بر پنج درس است: سه درس ابتدایی به منظور ارائه‌ی تعریف علم نحو و مقدمات ورود به مباحث اصلی، طراحی شده و دو درس بعدی به علامت‌های فرعی اعراب اسم و شناسایی اسم‌های مبنی اختصاص دارد. بخش اول، یک درس به حالات اعرابی فعل اختصاص دارد. بخش دوم کتاب که هفده درس بعدی را در بر می‌گیرد، به حالات اعراب اسم نظر دارد. در انتهای درس پنجم به بیان ساختار علم نحو خواهیم پرداخت.